

Inhoud

Voorwoord	3
Rita Plattau	
Bij de honderdste Ronde van Frankrijk	5
Rob Brouwers en Jacky Janssen	
De geschiedenis van de Jezuïetenhof, tegenwoordig 's-Gravenhof genoemd	13
Rob Brouwers	
Afscheid van een kind	17
Erwin Pasmans	
Dorpspoel	19
Jos Buysen	
Gras-kuil-hooi	23
Julien Geelen	
Toponymische Wandelingen in Moelingen	31
Tweede Wandeling: Moelingen Zuidwest	
Willy Machiels	
Wie vult aan?	39
Reacties op het vorig jaarboek (nr. 33)	40

Voorwoord

Rita Plattau

Ons jaarboek is er weer...

Nu we kunnen genieten van deze gevarieerde bundel denk ik er soms aan hoe al deze mensen zich uren, dagen, ja wekenlang hebben afgezonderd om hun schrijfsel (en dat is niet oneerbiedig bedoeld) rond te krijgen. Je hoofd vrijmaken, je aandacht focussen, het onderwerp laten rijpen... en dan jezelf aan het werk zetten. Vaak met enige moeite... tot de passie je te pakken krijgt.

Woorden wikken en wegen, opzoeken en vergelijken, drie dagen verliezen omdat je 'op een wier zit', er dan weer invliegen, occasioneel jezelf afvragen waarom je er in godsnaam aan begonnen bent, en erger: jezelf de vraag stellen of er 'überhaupt' iemand geïnteresseerd is in wat je op papier zet (want vorige keer heb je amper positieve respons gehad). Heb je geluk dan vindt je partner het prima dat je daar mee bezig bent; hij of zij is zelfs trots op je vlotte pen, je bijzonder talent...

En dat laatste is wat mij het meest fasci-

neert: elke mens heeft bijzondere gaven, alleen zijn we ons daar niet altijd van bewust. Maar als je die kan inzetten dan slaan 'de vonken' over op anderen.

Ook aan dit jaarboek is met overgave gewerkt... het was voor mij een plezier in Moelingen te wandelen met Willy, het hooi te ruiken met Julien, op zoek te gaan naar gedempte poelen met Jos en dankzij Rob is het nu alsof de stenen spreken bij 's-Gravenhof. Ik heb geleerd dat 'een rooi' geen vaste maat was en herinner me de veldprocessie tijdens de kruisdagen, al was dat voor mij indertijd in het Hageland. De haartjes op mijn armen gingen rechtop staan bij de ongelooflijke belevenissen van een Voerense coureur in de eerste Ronde van Frankrijk (1903) zoals Rob en Jacky ze beschrijven, maar evengoed werd ik heel stil door een sober maar pakkend gedicht van Erwin.

Met veel dank dus aan al onze 'schrijvers' en aan Elza die, als hoofd van de redactie, de niet bestaande deadline uitstekend heeft bewaakt.

Bij de honderdste Ronde van Frankrijk

Rob Brouwers en Jacky Janssen

Omdat de lange afstandskoersen vele tienduizenden nieuwe abonnementen voor L'AUTO opleverden, werden de kilometers opgedreven. In 1902 richtte dit dagblad de wedstrijd Marseille-Parijs in, weer zo'n afschrikwekkend spektakelstuk van 938 km. Tussen de deelnemers twee Voerenaars, nl. Marcel en Charles Kerff.

Marcel, geboren in 1866, was een specialist van Parijs-Roubaix: 10^e in 1897, 6^e in 1899 en 2^e in 1901. Charles, geboren in 1874, was in 1901 als 7^e geëindigd in Parijs-Brest-Parijs. In het najaar werd Charles kampioen van België '100 km sur piste' met gangmaking.

Maar na nauwelijks 25 km in die bewuste Marseille-Parijs, was er door wegwerkzaamheden een massale valpartij, waarbij Charles liggen bleef. Hij werd door een vrachtwagentje naar het hospitaal in Aix-en-Provence gebracht, maar tijdens de rit in de open laadbak overleed hij. Dood gevoren! Want het weer was verschrikkelijk slecht, het sneeuwde zelfs. Marcel, die de dood van zijn broer pas na aankomst vernam, eindigde als 4^e. De winnaar heette Lucien Lesna, vóór de Italiaan Rudolfo Muller. De oplage van L'AUTO steeg van 20.000 vóór de wedstrijd naar 1.462.279 extra edities na afloop. Maar de organisatie zat wel met een dode!

Was het overlijden van Charles Kerff waarschijnlijk de aanleiding, het is een historisch feit dat precies na deze memorabele Marseille-Parijs Henri Desgrange en vooral zijn adjunkt Georges Lefèvre het idee kregen om een nóg langere wedstrijd dan Parijs-Brest-Parijs (1200 km), namelijk een van 2400 km te organiseren, maar dan ingedeeld in zes etappes met rustdagen.

Ter gelegenheid van de 100 e Tour de France is er over de eerste Ronde van Frankrijk een boek verschenen: LE PREMIER TOUR DE

FRANCE, van Jean-Paul Vespini.

Toen, in 1903, schreven 80 renners in, maar slechts 60 kwamen opdagen, o.a. 4 Belgen, waarbij Marcel Kerff, intussen al 37 jaar.

Marcel Kerff: uit "Le Premier Tour", J.P. Vespini

Het inschrijvingsgeld bedroeg 10 FF (Franse Franken) en een onkostenvergoeding van 5 FF per dag. Het prijzenbedrag betrof 20.000 FF.

Onder de vertrekkers bevonden zich Maurice Garin (32 jaar), o.a. winnaar van de 800 km van Brussel, Parijs-Roubaix (1877 en 1898) en Parijs-Brest-Parijs (1901). Ook Hyppolite Aucouturier (27 jaar), de winnaar van Parijs-Roubaix en Bordeaux-Parijs in 1903 stond aan de start.

Verder Jean Fischer (36 jaar), de triomfator van Parijs-Tours 1901 en Edouard Wattelier die o.a. Bordeaux-Parijs won in 1901. Bovendien de Duitse kampioen Josef Fischer (36 jaar) en Leon Georget (24 jaar), een specialist van de befaamde Bol d'Or, 24 uur op de piste te Parijs. De grote afwezige echter heette Lucien Lesna, de winnaar van o.a. Marseille-Parijs (1902). Hij was met zijn motor gevallen en had zijn knieschijf

gebroken.

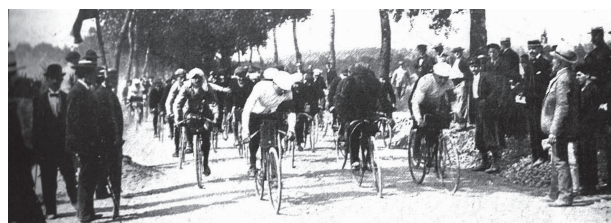
*Hippolyte Aucouturier(27 jaar): uit "Tour de France 1903*1985", Wim Amels*

Henri Desgrange liet voor zijn uitgave van 1903 twee categorieën renners toe: zij die streden voor het eindklassement en zij die opgaven, maar de volgende etappe toch weer mee mochten doen, maar als straf één uur later moesten vertrekken. Of degenen, die enkel ingeschreven hadden voor de 2e, de 3e of een andere rit. Elke renner droeg een armband met daarop zijn inschrijvingsnummer.

De fietsen wogen in die tijd tussen 16 en 17 kg, met slechts 'n 'pignon fixe' op het achterwiel, zonder versnellingen en met slechts één rem op de voorband! De meeste Fransen konden rekenen op hulp allerhande, zo was Maurice Garin kopman van de rijwielfirma La Française. Ook Aucouturier

werd gesponsord. Verder bestonden er enkele bandenfabrikanten zoals Clément en Michelin, die weer andere renners steunden. De wedstrijd werd gecontroleerd door een groot aantal commissarissen die het traject gedeeltelijk met de fiets(!), met de trein ofwel in een zeldzame automobiel volgden. Het verloop van de koers werd doorgeseind via telegrammen.

De start van de **1e rit Parijs-Lyon (467 km)** werd gegeven op woensdag 1 juli in Montgeron vóór L'Auberge le Réveil-Matin.

Vertrek 1e etappe: uit "Le Premier Tour".

Zes uur later waren alle renners nog bij elkaar. Sommigen stelden voor bij een herberg te stoppen i.v.m. eten en drinken. Iedereen was akkoord, behalve Maurice Garin. Samen met zijn ploegmaat Pagie reden zij door, achterna gezeten door Georget, die later plat zou rijden.

Curieus detail: in iedere herberg nam Kerff zijn fiets mee binnen, want hij hoedde zich voor dieven allerhande. Hij was vooral bang dat men zijn lampen, 'lanternes', zou pikken. Vervolgens dronk hij een Leffe.

In Nevers, na 227 km vond er een controle plaats. Dat betekende afstappen om een handtekening achter zijn naam te zetten. De klok wees 22 u 56. Het was intussen donker geworden. Bij iedere controle stond een talrijk publiek. Garin en Pagie verorberden een kom soep, werden nog vlug-vlug gemasseerd en verdwenen weer.

In Moulins tekenden Garin en Pagie om 1 u 13. De verzorger had voor hen een kom

bouillon, geklutste eieren en chocolade klaar staan. De koude kip, samen met een fles melk en Vichy-water verdwenen in hun fietstas en de sinaasappels staken ze onder hun gordel.

Acht minuten later arriveerde Georget, stak zijn hoofd in een emmer om het stof van zijn gezicht te spoelen, dronk een fles bordeauxwijn, aangelengd met water, at een dozijn koekjes op en vertrok op zijn beurt. Een kwartier na de eersten kwamen ook Jean Fischer en Marcel Kerff aan. Ze dronken, aten en vervolgden op hun beurt de rit. Na hen tekenden de Italiaan Muller en Pasquier, Pothier en Catteau. Eindelijk kwam ook Aucouturier aan, die intussen vreselijke maagkrampen en diarree had. Totaal uitgeput moest hij de eerste trein naar Lyon nemen. 'Hyppolite l'Hercule' moest opgeven!

Omstreeks 9 uur in de morgen klonk in Lyon de klaroen voor het aankondigen van de eerste renners. Maar bij het binnenkomen van de stad kwam Pagie ten val en hij verloor bijna een minuut op de overwinnaar Maurice Garin.

Maurice Garin in Lyon: uit "Le Premier Tour".

Als 3e eindigde Georget op 35 minuten, als 4e Augereau op een dik uur, dan Jean Fischer en als 6e Marcel Kerff op 1 u 42 min 52 sec.

Als laatste arriveerde Eugène Brange die onderweg even langs de weg in slaap was gevallen!

Na aankomst moesten de meeste renners, de zgn. 'onverzorgden of isolé's' zoals Marcel Kerff, uitgeput, vuil en bezweet, nog zoeken naar een overnachtingsmogelijkheid waar ze zich konden wassen, nadat ze in het station eerst hun koffer hadden moeten ophalen!

Het vertrek van **de 2e rit Lyon-Marseille (374 km)** gebeurde op zondag 5 juli om 12 u 's nachts. Drie uur later, na St.-Etienne, kregen de renners de eerste col, le Col de la République (1.161 m).

Vier kilometer onder de top, om 4 u 15, op het einde van de nacht, passeerde daar als eerste Jean Fischer, op 7 min. gevolgd door Marcel Kerff. Vervolgens een achttal koereurs, waaronder Aucouturier. Vlak vóór de top werd Fischer echter voorbij gestoken door Kerff, zodat onze Voerenaar boven op de Col als eerste passeerde! Maurice Garin, die na 34 km plat was gereden, had daar een achterstand van 12 min., samen met Pagie, die later zou opgeven.

In Montélimar, om 11 uur, waren de koplopers nog met vijf: Aucouturier, Fischer, Georget, Kerff en Gaubin. Fischer besloot echter in een restaurant wat te eten. Het was inmiddels tropisch warm geworden. Nog 110 km. Aucouturier demarreerde waarna Kerff, 'le géant du Col de la République' en Gaubin moesten lossen...

Bij de controle in Avignon -het was intussen 40 graden- passeerde Garin daar met een achterstand van 25 minuten, met in zijn wiel Kerff, Brange, Pothier en Muller. Van ver al riepen ze om fris water. Garin deelde eten en vooral drinken uit aan zijn drie ploegmaats. Marcel Kerff als 'isolé' werd onbarmhartig opzij geduwd. Voor hem, 'fou de colère et dévoré d'une soif terrible' zat er niks anders op dan maar uit de emmer te

drinken, waarin zijn concurrenten zich zo pas hadden gewassen!

Pomp bij de boeren: uit "Tour de France 100 jaar".

Omdat het zo verschroeïend heet was, smachtten de renners naar water. Bij iedere fontein, in elk dorp stopten zij. Ze gebruikten zelfs de pompen bij de boeren.

Daarbij blies hen ook nog een vreselijke mistral tegen. De fietsers zagen verschrikkelijk af.

Even vóór half drie arriveerden Aucouturier en Georget bij de aankomstplaats Marseille, 26 min. later Brange, Garin, Muller en Pothier. Na de finish verklaarde de winnaar Aucouturier 'dat de Belg Kerff gedurende de eerste 200 kilometers verschillende malen de strijd zoo hevig maakte dat er telkens rijders

moesten achterblijven. Na de 200 eerste kilometers had de Belg echter met verschillende machieneongevallen af te rekenen, zoodat hij den enen na den anderen weer moest laten voorbij rijden'. (Uit Het Handelsblad van Antwerpen, 7 juli 1903). De moedige Voerenaar eindigde toch nog als 7^e op 39 min 37 sec.

De 3^e etappe Marseille-Toulouse (423 km) ging van start op woensdag 8 juli om 23.30 uur.

De eerste controle gebeurde te Salon-de-Provence na amper 55 km. Maar... er lagen slechts twee pennen, waardoor er een enorme vechtpartij ontstond. De volgende seconde waren zelfs de pennen plus de presentielijsten niet meer te vinden. Tegelijk wilde de bende ook wat eten en drinken! Hals over kop verdwenen ze terug in de nacht, vreselijk gehinderd door een stormachtige mistral.

In Arles lagen vier man op kop, nl. Garin, Dargassies, de Zwitser Laiser en Salais. Achter hen een groepje van acht renners, waaronder Kerff. In de loop van de ochtend smolten de twee pelotonnetjes samen, waaruit dan later een nieuwe kopgroep ontstond

m e t

Aucouturier in Toulouse.

Garin, Pothier, Brange en de Belg Julien 'Samson' Lootens. Op 58 km van de aankomst werden deze vier ingelopen door Aucouturier, die dus een uur later was vertrokken.

In de aankomstplaats Toulouse bewogen zich duizenden mensen, want iedereen had vrij.

Aucouturier was al een half uur binnen als de klaroen een tweede keer schalde. 'Dégager la piste!' In een enorme stofwolk zag de massa hoe Brange het nipt haalde voor Samson, Garin en Pothier.

Meer dan een uur later arriveerde ook Kerff in gezelschap van vijf andere pechvogels. Want inderdaad, op die wegen uit de tijd van Napoleon, voor een groot stuk in het nachtelijk duister, gebeurden de krankzinnigste dingen.

De 4^e rit Toulouse-Bordeaux (268 km) begon op zondag 12 juli om 5 uur 's ochtends. Bij het doorkruisen van Montech veroorzaakte een loslopende hond een enorme valpartij waarbij vooral Augereau het grootste slachtoffer was. Hij verloor daardoor minstens een kwartier.

Een andere pechvogel was onze Kerff. Ondanks zijn drie lekke banden haalde hij de koplopers in Agen weer in. Bij de controle daar, miste men Aucouturier. Die was 20 km eerder eveneens over een hond gevallen, waarop hij, nogal toegetakeld, de trein naar huis nam.

Helaas, na Marmande reed Kerff voor de vierde keer plat, maar nu zat hij zonder binnenbanden. De Zwitser Laiser, die hem passeerde, gooide hem daarop er eentje van zichzelf toe. Toen Laiser enkele kilometers verder ook lek reed, wachtte Kerff hem op. Uit dankbaarheid hield hij daarom de Zwitser

In 'n enormestofwolk: uit "Miroir du cyclisme", 1973

tot in Bordeaux uit de wind.

Op de helling van Laréole was er inmiddels een kopgroep ontstaan van zes renners die in Bordeaux om de zege zouden sprinten. In een wolk van stof wist Julien 'Samson' Lootens met een fietslengte te winnen.

Maar omdat Laiser -intussen geen klassementsrijder meer en daarom één uur later vertrokken- de 268 km zelfs twee minuten sneller had gereden, won uiteindelijk de Zwitser. In feite dankzij Marcel Kerff! Die dag lag de gemiddelde snelheid voor het eerst in de wereldhistorie boven de 30 km per uur.

De 5e etappe Bordeaux-Nantes (425 km) vertrok op maandag 13 juli om 23 uur 's avonds.

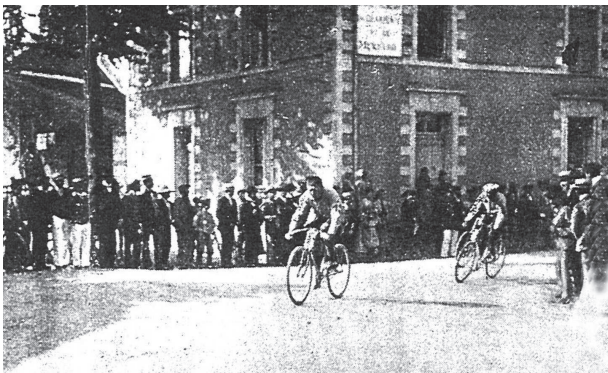
De renners passeerden de controle van Montguyon om 1 uur 25 en Cognac omstreeks 4 uur.

Intussen kwam de zon op en was het 14 juli, het begin van de Franse Nationale Feestdag met festiviteiten en danspartijen tot in de kleinste dorpjes. Overal en zeker bij de aankomst, klonk de Marseillaise.

In Rochefort reden intussen rond 7 uur 's morgens Garin, Augereau, Pasquier en Pothier op kop.

Bij een bakker graaide Marcel Kerff ergens een brood weg en deelde dat met Dargassies

Jean Fischer en Marcel Kerff in Nantes: uit "La Vie au Grand Air", 1903.

en Jean Fischer. Op de wielervedbaan van Longchamps te Nantes won Garin gemakkelijk van Pasquier en Pothier. Jean Fischer en Kerff eindigden als 7^e en 8^e op 1 u 4 min.

De **6^e rit Nantes-Parijs (471 km)** startte op vrijdagavond 17 juli om 20 uur.

Omdat Garin bij de start heel wat verwensingen naar zijn hoofd kreeg en zelfs uitgejouwd werd ten voordele van Augereau, een renner van de streek, had Garin zich voor de nacht een zwart vest aangetrokken in plaats van zijn gewoon wit jasje.

Toen de renners vertrokken werden ze gevolgd door een honderdtal wielertoeristen en zes auto's (!) In het algemeen klassement had Marcel Kerff slechts 2 minuten achterstand op Jean Fischer. Dat kon nog spannend worden. Tijdens een beklimming geraakten zeven man voorop: Samson, Kerff, Pothier, Pasquier, Garin, Augereau en Jean Fischer. Tot Orléans werd de Loire gevolgd. De renners passeerden daar omstreeks 8 uur 's morgens, samen met Beaugendre, Girbe en Fourreaux. Rond één uur 's middags begonnen de eersten aan de golvende Chevreuse-vallei met haar verraderlijke beklimmingen. Kerff en Beaugendre, die bij de controle hun zakken en flessen vulden met nieuwe voorraad,

moesten hierna echter loslaten. Op kop waren ze nog met acht. Ondertussen brak er een verschrikkelijk onweer los.

Op de laatste beklimming, de fameuze Côte de Picardie, demarreerden Jean Fischer en Augereau. Maar door een onvoorzichtige toeschouwer kwam Fischer zwaar ten val. Augereau profiteerde hiervan, maar in het zicht van de laatste kilometers reed hij lek. En andermaal won Garin vóór Augereau en 'Samson' Lootens, dan kwamen Fischer en Pothier op 1 min 20 sec. Kerff eindigde als 10e op 53 minuten.

Na afloop in Parijs ontving Marcel Kerff 'la médaille du courage'. Helemaal aan het einde van het boek, op blz. 208, staat een prachtige zin: "Le vainqueur moral du Tour, c'est

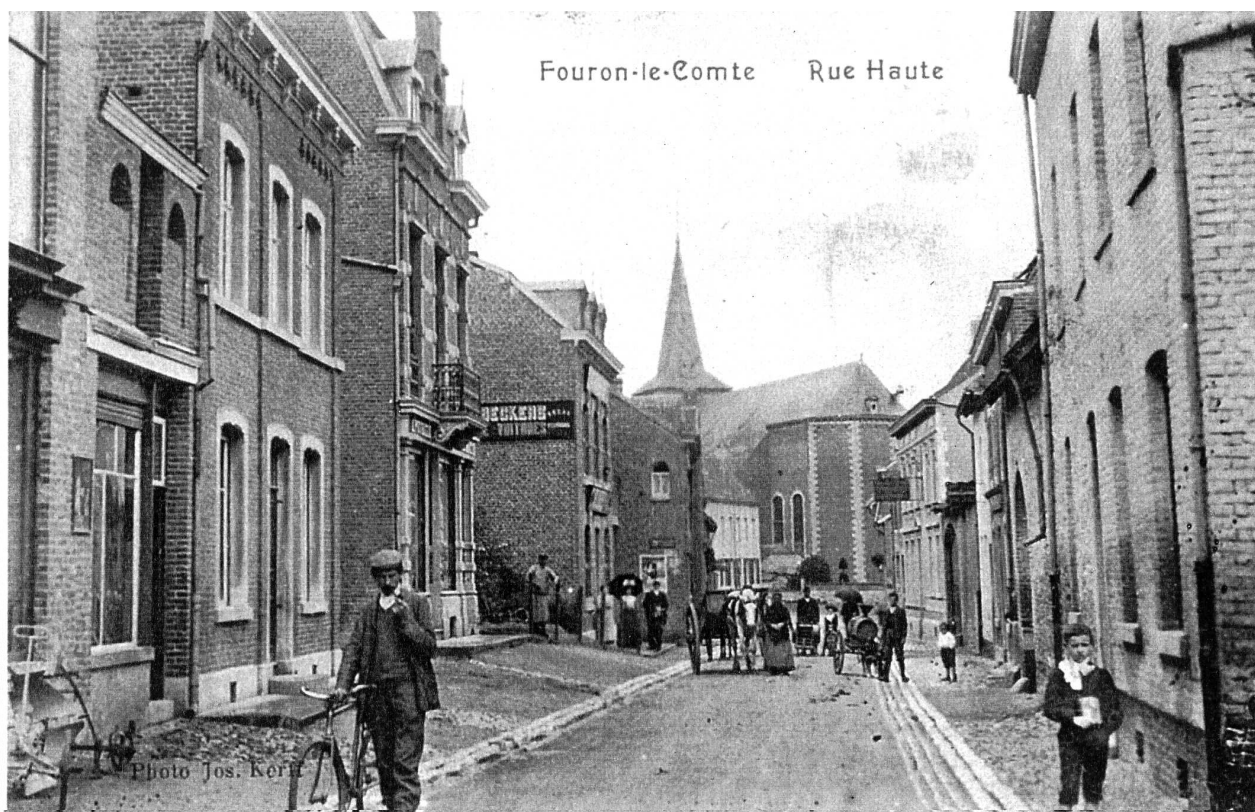
Hun ereronde in het Prinsenspark te Parijs.

Marcel Kerff!". Een groter compliment kon onze Voerenaar niet krijgen. Nog andere bijnamen die in het boek staan vermeld: 'le diable – le bison (pag. 158) – le géant – le courageux – le valeureux Belge – Kerff ne renonce jamais!'

Met zijn Touroverwinning verdiende Maurice Garin 6.125 FF, Aucouturier b.v. 1.800 FF, de Zwitser Laiser 700 FF en Kerff 475 FF.

Na de Tour werd in alle dorpen of steden de renner ontvangen als een held. De Belg Julien 'Samson' Lootens bijv. werd met de harmonie afgehaald en kreeg van zijn supportersclub een groot feestmaal aangeboden in het Casino van Leuven. Hoe zou de thuiskomst van Marcel Kerff in Voeren zijn verlopen??

Postkaart uit 1905, met op de voorgrond links Marcel Kerff.

De Jezuiëtenhof, ondertussen in twee gedeeld met rechts (in het wit) de tegenwoordige 's-Gravenhof, foto 2013

De geschiedenis van de Jezuïetenhof, tegenwoordig 's-Gravenhof genoemd

Rob Brouwers

Voeren was rond 800 een Karolingisch kroondomein, beheerd door een graaf (1). Boven, 'op den Saele', stond de versterking en onder, bij de Voer, lagen de boerderijen (de Blanckthyshof en de 's-Gravenhof) (2). Naar het schijnt zou het kroondomein Voeren in de Middeleeuwen vele dorpen groot zijn geweest.

In 878 vond hier 'in loco qui vocatur villa Furonis' de bevestiging plaats van het Akkoord van Meerssen tussen twee kleinzonen van Karel de Grote, betreffende de verdeling van Lotharingen (3). Via erfenissen was Voeren echter in bezit gekomen van graaf Koenraad van Luxemburg. In 1083 besloot deze Koenraad als boetedoening een deel van zijn bezittingen, waaronder de kerk van Voeren met de erbij behorende tienden, aan de benedictijnen aldaar te schenken, '...ecclesiam de furen cum adiacentie decima' (4).

In 1616 kochten de jezuïeten van Maasticht de nog altijd aanzienlijke tienden van 's-Gravenvoeren van de benedictijnen. (Onder 's-Gravenvoeren vielen Noorbeek, Mheer, Banholt en een deel van Aubel.) Bij die overname was o.a. dit leenhof nabegrepen.

De jezuïeten hadden grote hoven nodig voor de voeding van hun talrijke studenten. Werd deze enorme boerderij in 1552 nog 'des abts van Lutsemborg leenhoeff' genoemd (5), vanaf 1616 heette dit complex Jezuïetenhof. In die tijd behoorde het linkerstuk nog bij het rechter en liep de Voer midden door de binnenplaats. Later werd ze overwelfd.

Overwelfde Voer: foto Jaak Nijssen 1976

De tienden waren een kerkelijke belasting van 10 % uit de opbrengst van de akkerbouw en de veeteelt (overgenomen van Abraham en de Israëlieten en op punt gesteld door Karel de Grote). De tiendenheffer had recht op:

- het collatierecht van de kerken in dat betreffende tiendengebied, dit is het benoemingsrecht van priesters voor die kerken.

- het alleenrecht 'tot gerief van den veestaepel der bewooners eenen beer en eenen stier' te houden. Met andere woorden: in die tijd moesten de boeren van Noorbeek, Mheer en Banholt met hun koeien en zeugen naar de Jezuïetenhof komen! Dat was om het ras zuiver te houden (6).

Als tegenprestatie was de tiendenheffer verplicht:

- te zorgen voor het onderhoud van de parochiekerk en de andere kerken,
- te zorgen voor alles wat nodig was voor de erediensten,

- de ramen van de kerken te voorzien van glas,
- een torenklok te leveren, die men over het hele tiendegebied kon horen,
- de benoemde geestelijken te onderhouden,
- de in de parochie wonende armen, weduwen en wezen bij te staan.

De tiendeheffing geschiedde door een rentmeester, nadat deze door de plichtige verwittigd was. De plaats waar die tienden gebracht werden zou de Tienhof in 's-Gravenvoeren zijn geweest. Maar op het kadaster van Maria-Theresia (ca. 1780) staat dat nergens vermeld. Het huis van de rentmeester staat er tegenwoordig nog wel. Toen in 1638, na het Verraad van pater Vink en de jezuïet Pasmans, alle franciscanen en jezuïeten Maastricht moesten verlaten, verbleven de jezuïeten (11 man) gedurende 3 maanden hier op hun hof in 's-Gravenvoeren.

Het complex werd gerestaureerd of heropgebouwd rond 1648, na de Vrede van Münster bij het einde van de Tachtigjarige Oorlog.

Tekening van Rob Brouwers uit 1971

'In het jaer 1653 den 28 may en den 29 may hebben de Lotharingen geplundert dese kerck van 's Graven Voeren, ende oock den

hof van de paters jesuiten; (....). Sij hebben ook gevioleert diversche vroupersoonen. Sij hebben het heel dorp geplundert' (7).

Het dagelijks leven ten tijde van de jezuïeten werd tussen 1720 en 1749 geleid door een soort bedrijfsleider, de lekenbroeder Jo'es Bogaerts. De mensen noemden hem 'monfrère' zoals wij indertijd een 'begijn' uit het ursulinenklooster een 'mamère' noemden.

De paters zouden hier ook een vredegerecht hebben gehad? 'Ils rendaient justice au Jesuitenleen, leur ferme, près de la Place' (8). Omdat de jezuïeten als tiendeheren zoveel mogelijk probeerden binnen te krijgen en zo weinig mogelijk wilden uitgeven, waren ze niet geliefd in de streek. Daarbij bemoeiden ze zich met alles en nog wat. Niet alleen hier, maar ook elders in de wereld, zodat onder de steeds groter wordende druk van wereldlijke machten de Sociëteit in 1773 door de paus werd opgeheven. Daarop werden al hun goederen aangeslagen en verbeurd verklaard. (Hun kloosterkerk in Maastricht bijvoorbeeld werd omgebouwd tot schouwburg). De nieuwe eigenaar-tiendeheffer heette J.B. Cogels, een Antwerpse bankier.

Tijdens de oorlog van 1914-1918 schreef pastoor Kallen over zijn parochianen: "ze smokkelen, koopen en verkoopen aan woekerprijzen". Toen de jezuïeten de tiende van 's-Gravenvoeren in 1616 kochten, was dat midden in de Tachtigjarige Oorlog. En wat schreven de paters? "De boeren daer deden hun profyt (....), onse Paters waeren onvoorsien van middelen tegen dese bedriegerye, nog en konden oock tot Vouren niet komen door den Oorlogh". Nu... voor de boeren was het ook oorlog natuurlijk. Hoeveel verschillende legers bijvoorbeeld trokken hier voortdurend heen en weer, en hoe verschrikkelijk sloeg de pest regelmatig

toe? Daarbij, naar wie moesten de boeren opkijken, wie had hen op het rechte pad te houden? De kapelaan van Mheer en Noorbeek werd in 1608, en een tweede keer in 1613 tot de orde geroepen wegens zijn bandeloosheid! In Sint Geertruid werd de pastoor veroordeeld wegens zijn 'schandelyke levenswandel', omdat hij altijd in de café's zat, 'eenen onmatighe herberghganger' was. In Mesch had de pastoor zelfs zijn dochter, als bruidsschat, landerijen geschonken uit het kerkbezit (9). In 1722 werd de pastoor van Noorbeek voor drie maanden naar het klooster van Hoogcruts verbannen 'om tot inkeering en boetedoening te koomen'. (10).

In 1844 kwam de hof in handen van Bernimolin uit Luik en in 1880 werd Collinet als eigenaar genoemd. Pas in 1928 verwierven authentieke Voerenaars het machtige complex. Aan de familie Hinge (= Heynen) herinnert ons nog het volgende versje:

'Ver zölle 'ns goe beginnen zaag de vrow Hinge....

mè neet a mieng vot zaag de vrow Walpot'. Helaas, in 1933 echter brak er brand uit in de Jezuïetenhof, die intussen in twee was

De brand in 1933.

De brand in 1933..

(De originele foto's heeft Jean-Marie Ernon.)

gedeeld.

- (1) M. Hardenberg, *Limburgs Verleden*, 1960
- (2) R. Brouwers, *Voeren Aktueel*, 4^e jrg nr. 4, 1986
- (3) R. Brouwers, *Voeren Aktueel*, 5^e jrg nr. 1, 1987
- (4) J. Nijssen, *Voeren Aktueel*, 1^e jrg nr. 5, 1983
- (5) J. Nijssen, *Leenhof en tienden van 's-Gravenvoeren; het Münster van Luxemburg en de Jezuïeten van Maastricht. Het Jezuïetenhof, onuitgegeven tekst, bewaard in de map 'Voerense percelen sGV - 2.47', 1980*
- (6) H. Meens, *Het Proces van Adrianus van Duyn*, 1971
- (7) *Notitieboek van Arnoldus Henricus D'Affnay, 1719-1770* (p.85)
- (8) S.d.R. (= O'Kelly) in *Fouron au XVIIIe siècle*, *Journal d'Aubel*, 1939
- (9) Joep Leerssen, *Historische Verkenning van Mheer*, 1995 (p. 59)
- (10) *Notitieboek van Arnoldus Henricus D'Affnay, 1719-1770* (p. 22)

Afscheid van een kind

Kindje lief

*Voor jou duurde dit aardse leven maar heel even
Het ondermaanse bestaan is voor jou al gedaan
Onze Lieve Heer heeft aangegeven
Dat je terug moest gaan*

Kindje lief

*Jij bent een andere dimensie binnengegaan
Waar ook jij door De Heer wordt bijgestaan
Het moeten afstaan van een engel die nog nooit iets heeft misdaan
De keuzes van Onze Lieve Heer zijn voor ons soms niet te verstaan*

Kindje lief

*Nog even en je lichaampje zal terug tot stof vergaan
Maar we weten dat je engelenzieltje zal voortbestaan
Voor ons komt het er nu in dit bestaan op aan om met jouw heengaan te leren
omgaan
Maar ooit komt de dag eraan dat we met zijn allen terug tesaam simultaan
zullen gaan*

Kindje lief

*Voor jou duurde dit aardse leven maar heel even
Het ondermaanse bestaan is voor jou al gedaan
Onze Lieve Heer heeft aangegeven
Dat je terug moest gaan*

Erwin Pasmans

Dorpspoel

Jos Buysen

In d'r Kaoënwóóf nr 19 (1999) blz. 23 schreef Jaak Nijssen een artikeltje over dorpspoelen en somde er enkele op. Verdwenen poelen zijn moeilijk te detecteren omdat ze niet vermeld worden op oude stafkaarten of kadaster. Hij vermoedde dat ze niet relevant genoeg waren. Ze waren echter monumenten van onze geschiedenis, van de wording van onze nederzettingen.

Dat vernamen we ook in de bijscholing voor de Streekverkenning in 2012 waar de nieuwste visie op de Romeinse nederzettingen in onze streken werd gegeven. In de omgeving van de Romeinse villa's groepeerden de plaatselijke bewoners zich in huizen rondom een poel. De betekenis en het gebruik van deze dorpspoelen wordt uitvoerig beschreven in "Oet vreuger jaore" deel 1 van H.W.A. Lemmerling.

Als drenk voor het vee, blusreservoir, carwash voor sjees, dogkar en werkpaarden. Voor het uitlogen van houten stammen bleven deze jaren in de poel liggen. Eendekroos werd aan de kuikens gevoerd, zwaluwen verzamelden er bouw materiaal, kinderen vermaakten zich als de poel bevroren was.

In de Atlas van de Buurtwegen staat echter wél een dorpspoel ingetekend op een opvallende plaats in Teuven: aan het kruispunt tussen de (vroegere) kerk en het gemeentehuis, gebouwd in 1839.

De Atlas van de Buurtwegen is rond 1845 gemaakt naar aanleiding van een wet van 10 april 1841 en tegenwoordig online te raadplegen op <http://geoloket.limburg.be>. De poel is in de Atlas blauw omcirkeld en voorzien van het nummer 58. Hier aangeduid met de pijl. In de lijst van eigenaars wordt bij nummer 58 Jacques Ernest Soumagne genoemd. Het perceel wordt als abreuvoir (drinkplaats) betiteld. Jacques Ernest Soumagne is ook al eigenaar van heel wat andere percelen in Teuven, zelfs een wijngaard, diverse gebouwen, alsook het voormalig klooster van Sinnich. Uit de Almanach de la province de Liège et de la Cour d'appel de Liège et de son ressort, Volume 1, blz. 200 (1834) blijkt dat hij in dat jaar burgemeester van Teuven was.

Volgens www.trois-frontieres.be koopt Jacques Ernest Soumagne (echtgenoot van Anne Barbe J. de Vaux) het kloosterdomein in 1809. Hun dochter Clémentine (echtgenote van Henri Jean Jos. Kaison uit Verviers) die het bezit erft, verkoopt Sinnich in 1846. [Trois-frontieres.be](http://trois-frontieres.be) is veel vollediger in de opsomming van eigenaars dan inventaris.onroerenderfgoed.be die hem pas eigenaar noemt vanaf 1842. Beide refereren aan POSWICK G., *Les Délices du Duché de Limbourg*, Verviers, 1951, p.265-276.

Dan is er nog de Dictionnaire géographique de la province de Liège, Volume 1, Door Henri Joseph Barthélemi Del Vaux de Fouron (1841), die een villa noemt op het terrein van het klooster, toebehorend aan M. Soumagne.

De poel in privébezit bevond zich daar waar nu de gietijzeren wegwijzer uit de tweede helft van de 19e eeuw staat die onderdeel is van het sinds 2004 beschermde dorpsgezicht. De wegwijzer is er geplaatst ten tijde van Teuven's burgemeester Philippe Pinckers (1964-1976) en stond voordien, helemaal verroest, aan de T-splitsing boven op Gieveld, waar nu het veldkruis staat. Armand Weerts heeft destijds de verplaatsing en restauratie verzorgd.

De ligging van de poel vroeger verklaart de merkwaardige vorm van het pleintje nu. Die plotseling opduikende hoek van het woonhuis bij Moeder de Gans (nr. 57 op het kaartje) als je van de kerk richting Sinnich de bocht om rijdt, lag vroeger gewoon langs een recht stuk weg. Tot nu toe is onduidelijk wanneer men de poel heeft gedempt. Ik vermoed dat de poel moest wijken voor een heraanleg van de weg, goed mogelijk met een verharding van breukstenen.

In de Nationale Galerie van Praag hangt een schilderij uit 1565 van Pieter Bruegel de Oude getiteld 'De hooi-oogst'. Dit schilderij had ook 1955 gedateerd kunnen zijn. Bekijk het goed, eventueel met de loupe, want het is het vertrekpunt van mijn verhaal over de evolutie van de graswinning de laatste 60 jaren.

Hooi was eertijds het beste voeder waarmee de boer zijn talrijk vee (rundvee, paarden, schapen, geiten, konijnen) kon overwinteren en veel stalmest kon produceren. Bovendien kon de boerin de hoofdkussens en de bedmatrassen er mee vullen (wat dassen vandaag nog steeds doen!!!).

April wordt de grasmaand en juli de hooimaand genoemd. Wellicht vind je in dit artikel een aannemelijke verklaring waarom er geen kuilmaand op de kalender staat.

In het tijdperk van de kleine boertjes met beperkte bedrijfsoppervlaktes werd het lange gras zwierig met een goed gehaarde en scherpe zeis gemaaid. Veelal werd per seizoen slechts één snede, 'èng sjaor', gehooïd. Derhalve werd voor een maximale opbrengst gewacht tot het gras zijn maximale lengte bereikt had en tot de weersvoorspellende ledematen het licht op groen zetten voor minstens één week.

Het gras stond dan in zaad en begon aan de voet bruin af te sterven, als het al niet gelegerd was. Mijn vader zei altijd dat het 'veredeld stro' was, alhoewel ik mijn kinderen al moest uitleggen dat stro van graan en hooi van gras afkomstig is. Voor de moeizame hergroei van 'd'r grommet', de toemaat, moest er flink 'gezeikt' worden. Varkenszeik was de strafste; alleen was het dan opletten dat de hergroei niet verbrandde door te felle zon.

Het gemaaid gras werd met de tweetands- of drietandsgaffel van onder de schaduwrijke hoogstambomen en hoge meidoornhagen in de zonnige open weide gedragen. (Zeg nooit riek tegen een gaffel!) Minstens één keer per dag werd door alle familieleden in slagorde (opa, oma, pa, ma, de grotere kinderen, de knecht) het zwad gekeerd met de schuine houten hooirijf. Tegen de nachtelijke dauw werd het gras 's avonds op wiersen, 'op rieje', getrokken of werden oppers, 'höppele' of 'kasjtjelkes', gemaakt die 's anderdaags weer gespreid werden. Bij het herhaald schudden van het lange gras valt stoffig graszaad op de grond. Dit is een welkome herinzaai van kalende plekken.

Als het drogende gras niet voldoende afgestorven was om in te scharen werd het

op drie- of vierpotige ruiters gestapeld. Het hooi kwam los van de grond en de buitenkant van de ruiters werd met een hooirijf verticaal gestroomlijnd zodat een regenbui er vlot langs af stroomde. Een stevige windhoos schudde de ruiters al eens dooreen of blies ze omver zodat er terug geruiterd moest worden.

Heel even experimenteerde mijn vader met het drogen op twee draden, tussen palen gespannen, een 'waslijn' zoals je die op vakantie in de Oostenrijkse alpweiden soms tegenkomt.

Als het gras afgestorven was werd met paard en hooiwagen met 'halette' het losse lange grashooi ingeschaard. De man op de hooiwagen, de stapelaar, 'd'r bermer', was altijd dezelfde nonk Jeuf. Hij duidde de plaats van het opgestoken hooi aan, links-rechts-midden en vooral van voor naar achteren zodat de wagen niet met het paard ging rijden! Met een lang dik zelfgedraaid touw, 'e hōjzeel' werd de lading goed aangesjord en met enige voorzichtigheid door de hobbelige veldwegen naar huis geloodst. De stapelaar bleef boven op de hooiwagen (met één hand aan het zeel en bukken voor laaghangende

takken in de holle wegen). Ook hij loste de vracht gaffel voor gaffel in het 'hōjlaok van d'r hōsjtel'.

Het was een traditie dat ma op de hooizolder laag per laag keukenzout strooide om broei te voorkomen. Niet slecht voor de gezondheid van het vee! Hedendaags vee likt aan KNZ-blokken!

Zo hooide men toen de tijd nog stilstond!

En plots stak er een wervelwind op: de mechanisatie. De productiviteit verhoogde. De bedrijven vergrootten. De boer werd een agrarisch ondernemer. De hoefsmid werd lasser en machinefabrikant (bv Ets Joskin). Het trekpaard van opa Geelen werd aangespannen vóór een maaimachine, een gaffelspreider en een hooirijf ('d'r kaamp', de kam), alles aangedreven via een tandwielkast op de ijzeren wielen.

Na WO II werden de taken van het trekpaard geleidelijk overgenomen door de kaki Willy's jeep en de grijze Ferguson, de blauwe Ford, de rode Mc Cormick, de

Hooikam. Foto Geelen-Lemmens

groene Deutz.... De aandrijving van de landbouwwerktuigen werd de aftakas van de tractor. Door de hydraulische driepuntsophanging kwamen de gedragen werktuigen op de markt.

Maar even spectaculair als de evolutie van

de mechanisatie was de ontwikkeling van de landbouwtechnieken, enkelvoudige en samengestelde meststoffen, grasteelt en plantenbescherming. Voorheen zag ik enkel Thomasslakken van de Luikse hoogovens, kieseriet, kalk en mergel in vrac lossen op ons bedrijf. Ik herinner mij dat rond 1955 in een hellingweide in Gulpen-Hombourg stikstofmeststoffen gepromoot werden door het woord 'AZOTE' te 'schilderen' met extra ammoniaknitraat bemesting. (Dat stond daar dan donkergroen in het blekere gras!) Het gebruik van de nieuwe gekorrelde 'fertilizers' in zakken van 50 kg, gecombineerd met de aloude mergel, Thomasslakken, stalmest, gier en aal verhoogde de grasproductie spectaculair.

Naast de eeuwenoude blijvende weide deed de tijdelijke (ploeg)weide, 'de keunstwei', met nieuwe grassoorten zijn intrede. Denk maar aan de productieve Engelse en Italiaanse diploïde en tetraploïde raaigrassen die in het Vlugschrift juni 1953 nr L-18, Dienst der Landbouwvoorlichting, als beste grassoort met landbouwkundige waarde 10/10 en 8/10 gequoteerd werden.

Op het ogenblik dat er gewerkt werd met meststoffen en dat er vaker en jonger gemaaid werd, gebeurde het al eens dat het drogend gras net iets te vroeg binnen gehaald werd (aanvankelijk los, later in pakjes). Bovendien betekende elke dag dat het gras vroeger van de wei weg was, een

dag extra sneller kunstmest strooien en een dag extra vroeger groei van de volgende snede (d'r grommet). Ook het telkens weer schudden en hooien breekt het droge gras in kleine deeltjes die op de wei achter blijven (verlies).

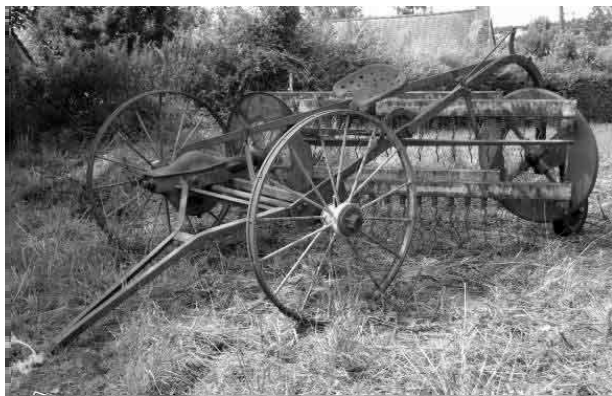
Het te vroeg binnen gehaalde hooi werd op de hooizolder gestapeld maar riskeerde door te hoog vochtgehalte te gaan broeien en in de fik te gaan. Daarom werd bij ons op de oude hooizolder, boven de bindstal een houten rastervloer geknutseld waaronder dan met elektrische ventilatoren buitenlucht werd geblazen (om te koelen en te drogen). Later werd aan de voorkant van de oude boerderij een grijze betonnen schuur gebouwd. Enerzijds werd de 'Hollandse' bindstal met grup hiermee verlengd en anderzijds werd een opslagruimte voor hooi gecreëerd. In de opslagruimte, bestaande uit twee vakken, werd op de vloer een rooster met inblaaskanalen getimmerd.

Op kop van de schuur werd een zware hoodroger/blazer (met gasbrander aan binnenzijde, om inblaaslucht op te warmen) geïnstalleerd. Aanvankelijk werd die hoodroger/ ventilator aangedreven met de aftakas van een oude zware Ford-tractor. Die tractor moest, zeker de eerste dagen, continu 24/24 draaien op 80% vermogen. Die 'zoop' diesel, de burens werden niet vrolijker van het geronk en de motorblok werd roodgloeiend. Je kon er een sigaret mee aansteken. Daarom werd bij de volgende 'geperfectioneerde' hoodroger de motor in de blazer geïntegreerd.

Voor het maaïen van de grote oppervlakten waren de traditionele tanden-messenmaaïers snel out. De cirkelmaaïers, trommel- en schijvenmaaïers waren de nieuwkomers. Het stroppen door 'foemelgras' (wollig zorggras) en molshopen en de veelvuldige breuk van houten

drijfstang, 'd'r sjlaeger' was gelukkig verleden tijd. Alleen werd het gras in de gracht of onder de elektrische weideafrastering niet meer gemaaid met de zeis. De nieuwe generatie boeren kon de zeis niet meer hanteren (noch haren, noch slijpen) en liet het gras staan 'vääor de ow koo'. Met de inventieve 'rattofan' (fr. râteaufane), de trommelschudders, de snelhooiers, de Vicon-acrobaatschudders, de PZ-schudders

rattofan

enz. was tweemaal per dag keren of schudden kinderspel. Als fiere tractorist was dit mijn voornaamste vakantiejob thuis en op de boerderij van mijn nonkel.

De balenpers, 'd'r piekup' deed zijn intrede; eerst bij de akkerbouwer-loonwerker en dan geleidelijk aan via de coöperatieve machinering bij de individuele boer. Heel in 't begin werden de pakken gebonden met twee ijzeren draden. Die werden daarna snel vervangen door sisal bindkoord. Kleine, korte, dikke, lange, zware, lichte, hard en zacht 'gepreste' hooibalen... Als de biceps van de stoere mannenarmen het al aankonden dan brak wel eens een gaffelsteel! Boerenzuinigheid (kostprijs per baal) was hier echt misplaatst en daarom haakte de verstandige boerin gelukkig tijdig af. De hooibalen waren makkelijker te laden en te 'ranzjere' op de hooiwagen en namen minder

plaats in op de hooizolder. Enig eeuwig probleem was heelhuids thuiskomen met de lading, vooral met lange hooiwagens. Het gebeurde wel vaker dat de vracht rechts of links een dikke buik kreeg en 'kalfde'. De stapelaar bleef niet altijd meer op de vracht naar huis!

Intensief wetenschappelijk onderzoek (o.a. verteringsproeven) en wereldwijde kennisverwerving betreffende dierenvoeding, kwalitatieve en kwantitatieve behoefte aan voedingselementen, samenstelling van rantsoenen in functie van doelgerichte melk- of vleesproductie en diergezondheid waren de baarmoeder voor nieuwe voeders en voedermethodes.

Het celstofrijke hooi werd nog wel gewaardeerd als structuuraanbrenger in structuurarme rantsoenen (bv veel voederbiet, rapen, toemaat, krachtvoeder). Hooi was en is een waardevol element voor een betere penswerking en vetgehalte in de melk. Toch werd hooi een randverschijnsel toen de graskuil aan een revival begon.

Ja zeker, we kennen nog de verse natte graskuil waarbij vers gemaaid gras zonder

acrobaatschudders

voordrogen ingekuild werd. Op ons bedrijf hadden we twee ingegraven betonsilo's met een doormeter van 2,5 à 3 meter en een wandhoogte van een tweetal meter. Het gras werd erin gekiept en laag voor laag 'aangestampt'. Laag voor laag werd

gemelasseerd met bietmelasse uit blauwe 200-liter vaten met een kraantje. Ooit heb ik gezien dat er nog bijkomend water over de verse kuil werd gegoten om de lucht te verdrijven. Nog hoger kon er gestapeld worden door gebruik van hoogsels. Boven over kwam een laagje stro of plastic en een zware deklaag grond of calci-zand om zoveel mogelijk lucht uit de kuil te persen. Na enkele dagen kon je stinkend perssap uit het verzamelpotje wegpompen. Het uitkuilen van die natte boterzure kanariegele graskuil was een aanslag op de reukorganen. Ouderen onder ons zullen zich nog wel een winters kerkbezoek herinneren waarbij je twee stoelrijen achter je de boer die 's morgens natte graskuil had gevoederd kon traceren. De voorgedroogde graskuil, de voordroogkuil, was dé kentering in alle opzichten. Waar je bij hooi moest rekenen op een week droogtijd (en belemmering van de hergroei) wordt de droogtijd voor voordroogkuil gereduceerd tot 2 à 3 dagen. Door de maikneuzer worden de grasstengels extra gekneusd zodat het droogproces versnelt. De kans op verlies van voedingsstoffen door een onverwachte regenbui is een berekend risico. Toevoeging van enzymen, melasse en voedingszuren als bewaarmiddelen zijn redders in nood.

Op ons melkveebedrijf had het inkuilen door vacuumzuigen onder plastic stomp een kortstondige toekomst.

Met een Amerikaans windje waaide de plaatstalen torensilo naar het Europese vasteland. Tegenover het in hoogte stockeren van graskuil op een geringe bodemoppervlakte staat een hoge investering in fundering, vul- en uitkuilapparatuur. De langwerpige rijkuil (broodkuil) op de grond gelegd, aangereiden, afgedekt met landbouwfolie en verzwaard met aarde of autobanden werd geperfectioneerd tot de hedendaagse sleufsilo met

betonnen vloer en zijwanden (en opvanggoot voor kuilsap).

Het voorgedroogde gras met een streefgehalte aan drogestof tussen 50-60 % werd voorheen door opraapwagens geladen en naar de kuil vervoerd. Daar werd het voeder laagje voor laagje over de lengte van de kuil gelost. Door met een zware trekker er gedurig overheen te rijden werd de graskuil zo luchtarm mogelijk gemaakt voor de snelle afdekking met witte of zwarte landbouwfolie. De hedendaagse loonwerker komt naar het grasbedrijf met een zelfrijdende hakselaar met grote capaciteit die het gras opraapt, kneust en in de getrokken meerassige grootvolume silagewagen blaast (70 m³ ~30 ton). Grote afstanden tot de sleufsilo worden snel overbrugd zonder onnodig heen en weer rijden. De silagewagen lost zijn vracht in de sleufsilo. De bulldozer verdeelt het kort gehakselde voer over de lengte en drukt het aan. Zo snel mogelijk wordt luchtdicht afgedekt en kan de goede melkzuurgisting de bewaring van een kwaliteitsvoeder verzekeren.

De laatste evolutie waarmee ik wil afsluiten is de balenpers en de wikkelbalen in alle vormen, maten en gewichten. Het wikkelen van balen hooi of voordroogkuil met afbreekbare eco-plastiek is geen goedkope oplossing en houdt risico's in op beschadiging door manipulatie, dieren en 'vandalen'. Het vindt zijn verantwoording in het beperken van kuilverlies tijdens het voeren van kleine hoeveelheden in de zomer aan kleiner aantal dieren (kalfjes, droogstaande koeien, schapen, geiten, paarden). Bovendien kunnen paarden nogal eens allergisch zijn aan stoffig hooi. Kwalitatieve voordroogkuil bespaart ook krachtvoeder.

Op het hedendaagse rundveebedrijf wordt gras gegraasd in de weidegangperiode. Koeien gaan het zelf halen! Voordroogkuil

wordt het ganse jaar door geïntegreerd in het dagelijks gemengde rantsoen in de krib (voordroog + mais + perspulp + krachtvoer). Een kleine hoeveelheid kwaliteitshooi vindt zijn weg naar kalfjes, paarden, een koe met verteringsproblemen en het konijn van de jongste spruit.

Nota's

Dialectwoorden komen van Sint-Pieters-Voeren.

Hooithee: vroeger werd over een emmer welriekend hooi kokend water gegoten. Dit liet men een aantal uren trekken. Het aldus verkregen sap, hooithee, werd als drank verstrekt (of met de fles opgegoten) aan kalfjes met diarree.

Drogestofpercentage:

hooi 80+ % (-20 % vocht)
voordroog ca. 50-65 %
natte kuil ca. 20-30 %
vers gras ca. 15-20 %

Reacties

De schrijver zou het op prijs stellen als lezers hun reacties, bemerkingen, aanvullingen en vragen aan de redactie overmaakten. Maar blijkbaar hadden onze schrijvers al overlegd want er kwam al een aanvulling binnen bij de redactie!

Willy Machiels: In het kort enkele hooibegrippen voor Moelingen
Zodra ik met mijn examens in het Collège St.-Hadelin (Wezet) klaar was in juni, moest ik thuis kersen gaan plukken. 's Voormiddags laatste examen, 's namiddags werken.
Was het zonnig weer en was er gemaaid, met de maaibalk zijdelings aan de trekker, dan moest het kersenplukken onderbroken

worden om het gemaaid gras te gaan draaien. Juni, dus was het de eerste 'sjaor'. We draaiden in het begin altijd eerst met de hand, twee keer per dag, met een gaffel met drie tanden en pas daarna met de 'rattefan', de râteaufane. De vierde dag in de late namiddag werd het al goed gedroogd gras met de 'rattefan' op 'gemwaaier' gerold, iets wat die machine het best kon. 's Anderdaags (de vijfde dag dus) werd het hooi van de 'gemwaaier' op 'höppelkes' gelegd en dan los opgeraapt en op de hooiwagen, met 'haletten', geladen. Het moeilijkste werk was dat hooi in perfecte lagen op die wagen verdelen. Dezelfde man die dat deed, moest ook bij het afladen op de hooiwagen blijven omdat hij alleen wist hoe de lagen hooi gelegd werden. Bij ons werd het hooi altijd op hooizolders, boven de stallen, 'gebermd'. Was het gemaaid gras, door weersomstandigheden, niet droog genoeg om in te halen, dan werd het eerst op 'ruiters' gestapeld, waar het, zonder de vochtige grond te raken, dagenlang verder kon drogen.

Wat een verbetering en verademing toen eindelijk gebonden pakjes werden gemaakt. Het hooien van 'd'r groement', het nagras, de tweede 'sjaor', einde juli, was een veel delicatesse onderneming.

En hierbij weer een opmerking van de eerste schrijver, Julien Geelen:

De kersen waren op Rullen minstens een week later plukrijp dan in Moelingen! Hoogteverschil ongeveer 200 meter. Maar dat had zijn voordeel! Als vanuit Moelingen en 's-Gravenvoeren de laatste kersen aan de veiling geleverd waren moesten die van Rullen nog komen. Als anderen geen kersen meer hebben... minder aanvoer... dus hogere prijs !!!

Een vraag van de redactie: “Hadden jullie kersenbomen op Rullen?”

Natuurlijk, Elza, natuurlijk hadden wij en de burens (fam. Kerff en Hocks) kersenbomen op Rullen! Jaboulets, Spekkersen, Franse, Hedelfingers en een beetje Abesse... Bij Opa Geelen nog veel meer! Wij leverden aan de veiling van Weerst en in Aubel op de markt of aan bakkers.

Kersenbomen stonden veelal kort bij huis in de zogenaamde ‘kaoverweikes’ (kalverweiden). Appelen en peren stonden wat verder van huis... tot ze gerooid werden in de jaren 1960.

Reactie van Jos Buysen

Als kind woonde ik op Rullen (1968-71), vlakbij de boerderij van Geelen en ging er dikwijls ‘helpen’, ook met hooien. Toen was daar een inblaassysteem voor het losse hooi. Dat was geweldig! Via een dikke buis werd het hooi bovenin de hooischuur geblazen. Beneden viel het dan op een hoop en die moest Jean, de broer van Julien, mooi met de gaffel verspreiden. Vanaf 1971 kwam ik op de Konenbos op de boerderij van Houben hetzelfde apparaat tegen! Dikwijls lag ik in het hooi te fantaseren hoe het zou zijn om zélf door die buis naar boven geblazen te worden, een vrije val te maken en vervolgens zachtjes te landen in de hooiberg.

Antwoord van Julien Geelen:

Hetgeen waar jij over spreekt is het vulsysteem met los hooi (niet in balen of pakjes) van de twee hooischuren. Want het lossen van het ‘gepreste’ hooi gebeurde via de hooiluiken aan de weggant.

Maar aan de kopgevel van de hooischuren stond een ‘ontvangstbak’ waarin het losse hooi gekiept werd. Die ontvangstbak sloot aan op een zware elektrische ventilator/blazer die het hooi dan via een telescopische buis van ongeveer 60cm doorsnee omhoogblies. (Een in- en uitschuifbare buis en rondwendbaar mondstuk in de nok van de schuur). Ondanks alle techniek moest in het vierkante hooivak met gaffels het hooi naar de hoeken en de wand gestapeld worden.

Dat was dus ten tijde van het los ingeschaard hooi. Probleem was dat de hooilosser/-blazer niet voldoende blaaskracht (pK) had, niet voldoende wind maakte (doorsnede schoepen), om veel hooi (hoeveelheid) over een verdere afstand te blazen en dan verstopten de buizen. Ons probleem op Rullen was ook dat we ver van de stroomcabine (aan ‘de Drink’) lagen en dat wij bij wijlen te weinig stroom kregen zodat alles uitviel. En als wij er al geen last van hadden dan hadden de burens last omdat wij teveel vermogen opnamen... en konden zij geen TV-kijken en flikkerde de ‘ampoele’ in de keuken.

Blijkbaar maakt ‘hooien’ de tongen los! De redactie hoopt op veel aanvullingen en reacties voor volgend nummer!

De oeboe, foto Zaquilla van Loenen

Toponymische Wandelingen in Moelingen

Tweede Wandeling: Moelingen Zuidwest

Willy Machiels

Deze wandeling beschrijft het gedeelte van Moelingen dat in het zuiden aan Wezet (Visé) grenst en in het westen aan de Maas. Deze wandeling, zoals ook de Eerste Wandeling, begint in het centrum van het dorp aan de Hoebrök (Hoogbrug). Voor de inleiding verwijs ik naar mijn Eerste Wandeling: Moelingen Zuidoost, in het vorige Jaarboek.

BESCHRIJVING VAN DE WANDELING.

1. De omgeving van de Hoebrök wordt in de Eerste Wandeling beschreven.

Komend van **de Hoebrök en de Berzjoen**, nemen we nu de kleinere weg stroomafwaarts vlak langs **de Berweng** (Berwijn). Bij de nieuwe naamgeving van de Moelingse straten en wegen op 01-01-2009 heet deze weg nu **Elzen**, de boomsoort die dikwijls langs water te vinden is, verwijzend naar een benaming van een vroeger voetpad. (1) Na zo'n honderd meter komen we aan een vroeger wad, '**de vwaart vaan de Bijssjtraot**', door **de Berweng** en die Bijssjtraot vervoegde links **d'r Wèzenderwjeg**. De uitleg van de naam Bijs komt later aan bod in de derde wandeling. De Moelingse uitspraak 'sjtraot' of 'straot' heb ik in het verleden behandeld in een artikel en een enquête in D'r Koeënwoof. (2) De Moelingse benaming van Wezet is Wèzent. 'Wezet' zou teruggaan naar een oude vorm Uegesata voor Wegesata (vermeld in 942), Viesato in 983, Wegesaten in 1176 en volgens de meeste etymologen 'bewoning aan de weg' betekenen. (3) Schuin links voor ons staat een met bakstenen verbouwde houten noodwoning van de Eerste Wereldoorlog. Dit soort 'noodbarakken' werden hier rond 1922 door het Koning-Albertfonds opgetrokken in de zogenaamde Verwoeste Gewesten. We volgen die oude Bijssjtraot dus naar links en dan d'r Wèzenderwjeg naar rechts tot in de

De 'noodwoning' va Lambèrke en Lieske Waalpot.

scherpe bocht waar we de holle veldweg links inslaan.

2. Hier begint **d'r Haolewjeg**. Pastoor Houbiers schrijft in 1751 echter Haelen Wegh. (4) De weilanden dadelijk rechts heten **de Zjèèp** in de betekenis van sijnpende of vochtige plek in weiland of akker. (5) Het weiland links heet **de Hommel**. (6) Al vlug is er een splitsing aan een soort pleintje met een **O.-L.-V.-kapelletje**, dat hier op het einde van de Tweede Wereldoorlog door de familie Timmers werd geplaatst en jarenlang verzorgd. Zowel links als rechts heet het eerste stuk van die wegen nu Haolewjeg. Links wordt dat verder **d'r Bergwjeg**. Wat verder aan de linkerkant is er een oude grindgroeve, een 'kiezelkoel', die vanaf de jaren 1950 als stortplaats werd gebruikt. (6) Rechts ligt **d'r Wjeg nao Engelshage**, Engels Haegen in oude teksten. Die laatste naam verwijst naar de belangrijke familie Engels, eigenaars van gronden in Moelingen tot in de 17de eeuw. (7) Op de kadasterkaart van Popp uit ca. 1865 staat Voie dite de la Haie des Anges (!) maar de gronden ten westen ervan heten Haie Engels! (8) Oudere pittoreske plaatsnamen bij Pastoor A.

Houbiers in 1751 in deze omgeving zijn **Aen den Keerschen Boom**, achter het hedendaags kapelletje en verder links leidend naar d'r Bergwjeg. Wat verder achter het kapelletje ligt Cornie Bounnie(r), dat nu **Kroeni Boeni** wordt uitgesproken en een Waalse variant van Krom Boonder is. Een 'boonder', bunder, is nu 0,844 ha of 20 grote 'rooi', roeden, als we er van uit gaan dat een 'rooi' in Moelingen 422 m² is. In 's-Gravenvoeren is dat 436 m². En verder **het Greun Greufken**, waarvan een 'boonder' Cornie Bounnie(r) is. (4) Verder naar het oosten liggen de '**weije va Plainevaux**', destijds eigendom van deze vroegere Condrozgemeente, nu bij Neupré. Ik laat nu een korte tekst van Pastoor A. Houbiers uit 1751 volgen waarin hij 'Seckere Stucken Lans en Weijden' vermeldt 'dewelcke van alle memoriale tijden de Thienden Gegeven hebben en noch Geven aen de Kerck tot Moulingen, Genaemt Onse Lieve Vrouwe Thienden': 'Item vijf Groodt Rooden Lans heel Lieve Vrouwe Thienden gelegen aen de Keerschen Boom, toehoorende Sr: Joannes Ruth, regenoot ter sonnen opganck Jehoe Sauvage, ter middags son Cornie Bounnie ten onderganck ende ten noordt de Haelen Wegh.'

A Mariake.

Wij volgen **der Haolewjeg rechts** van het kapelletje, langs vele dassenburchten tot we boven aan een oud, nu opgeruimd, stort komen. Hier stopt de veldweg en krijgen we een mooi uitzicht over het Maasdal.

Als beleefde mensen hebben we aan de boer gevraagd of we enkele honderden meters door zijn velden, **Op Engelshage** (Engels Haegen) mogen lopen, uiteraard langs de perceelsgrens, tot we in westelijke richting aan het huisje van, vroeger, Mariake komen op de grens met Wezet.

3. Op het grondgebied van Wezet begint hier La Vaudrée, of Wadrée, **Op Waris**, waarover uitgebreid is gehandeld in mijn Eerste Wandeling.

Mariake was de zus van Hubert Rademaekers, hovenier van beroep, die hier de eerste moderne fruitplantage van Moelingen (eigenlijk Wezet) aangelegd had. Later werd Hubert keurmeester van de Fruitveiling van Wezet, gesticht in 1949, waar Chrétien Ernon van 's-Gravenvoeren directeur was en Baron Gustave van Zuylen, van het kasteel van Argenteau, voorzitter van de raad van beheer. Het huisje hoorde bij de stad Wezet maar bij de parochie Moelingen. (9) We volgen rechts de veldweg langs **de spoorweglus** van het station van Wezet, maar op Moelings grondgebied. Die spoorweglus verbindt de spoorlijn van Luik naar Maastricht, ingehuldigd in 1861, en de Duitse spoorlijn uit de eerste Wereldoorlog, nu lijn 24.

Al snel komen we aan d'r **Wèzenderwjeg bij de spoorwegbrug**. We gaan hier even onderdoor tot aan de grens met Wezet. Rechts, dus ten westen leidt een veldweg langs de spoorweglus naar **de Broes**, die zuidwaarts op het grondgebied van Wezet ook La Brousse heet. In oude teksten komt dikwijls de vorm Brouck (Bruke (1295), Brouke (1418), Onder den Broeck int wesen dervelt (1570) voor. "Renvoie au

germanique ‘broeck’, ‘marais’ (moeras)” zegt J. Haust. (10)(11) Het Moelings gedeelte is op het gewestplan ingekleurd als industriezone voor Voeren maar, bijna in zijn geheel, afgestaan aan de Waalse industriezone van Wezet, met zijn vervuilende glaswolfabriek. De stad Wezet rouwt er niet om: « ... à l’écart de l’agglomération, à l’abri du remblai de la voie ferrée et balayé par les vents du sud-ouest éloignant bruits et fumées délétères » (giftig), zegt Knaepen. (12)

Links ligt op grondgebied Wezet **de Fruitveiling van Wezet**, die eigenlijk in Voeren was gepland.

4. We keren terug richting Moelingen. Links, bij de boerderijen **Aan ’t Kruske**. Tot hier kwam vroeger een van de drie processies van de Kruisdagen, de drie dagen voor Hemelvaartsdag, om Gods zegen af te smeken over de vruchten der aarde. In deze processies werd de indrukwekkende Litanie van Alle Heiligen gezongen. Kent u, oudere lezer, dit nog: “Ut fructus terrae dare et conservare digneris, te rogamus, audi nos.”? (“Dat Gij u gewaardigt, de vruchten van de aarde te geven en te bewaren, wij bidden u, verhoor ons.”). (13) Na ’t Kruske hebben we links een doorkijk naar de oude kern van Moelingen met zijn slanke torenspits. De vruchtbare landbouwgronden heten hier **’t Bösjke**, verfranst in La Buskenne. Na de scherpe bocht van d’r Wèzenderwjeg ligt links het pleintje van **de Halet**, La Hallette. Daarachter de oude boerderij van Toine Timmers (1914-2005), de man aan wie de parochie Moelingen zoveel te danken heeft, met een van de grootste graan- en hooischuren van Moelingen. Helaas, afgebroken. In de 18de eeuw heet de Halet **Het Ledderken** (14), in de betekenis van een trapje om over een omheining te stappen. (15) Van hieruit ging er een voetpad richting ’t Kruske. Popp noemt dit Le Sentier

de Visé. (8)

5. Een tiental meter verder richting dorp nemen we links de weg die naar de Berweng leidt. Rechts lag **de Pieterkeswei**. (16) Voor de Berweng leidt links een voetpad, **’t Vesjersvootpèetsje** (17), langs het water, naar **’t Bösjke**. Vroeger konden de boeren er zelfs met melkkruikenkarretjes door.

Wij gaan echter even naar rechts en dan over **’t Klèè Brökske**, ook wel ’t Koobrökske genoemd, dat rond 1880 werd gebouwd, ten

De vwaart vaan der Dreesj.

tijde van burgemeester Winand Walpot (gestorven in 1886), gehuwd met Marie-Anne Dirix. (18) Dadelijk rechts begint **’t Getske**, dat we op onze terugweg zullen aandoen. Voor ons ligt **d’r Dreesj**, een naam die verwijst naar slechte, braakliggende terreinen die vroeger gemeenschappelijk als graasland werden gebruikt, ‘de gemeinen driesch’. Een gevoelige plaats bij overstromingen in Moelingen. Links leidt een nog bestaande weg naar het meest en langst gebruikte boerenwad, tot in de tachtiger jaren van de vorige eeuw, van Moelingen. Toen heeft iemand (!) de uitgang ervan richting Wèzenderwjeg, met puin volgestort. Waar is de tijd dat de landbouwers Machiels, Moonen, Vliex en later Theunissen, Plusquin en Walpot dit wad dagelijks gebruikten om

naar hun percelen Op d'r Bergh of Op Engelshage te rijden. De rustige Dreesj, maar nu er een bivakheem tussen de woningen ligt, is dit enigszins anders. We steken d'r Dreesj over en komen aan de Dorpsstraat, die vroeger **de Kromsjtraot** heette. Hier letten we op meerdere woningen voorzien van een O.R.D.-steen, van het Office des Régions Dévastées, de Dienst van de Verwoeste Gewesten, die hier tussen 1920 en 1923 nieuwe huizen bouwde op de plaats van de door Duitsers in 1914 afgebrande woningen. Dan even links en rechts tot op een soort pleintje, **d'r Weenkel**, in de betekenis van hoek. Links naar de Schansstraat, in de volksmond **d'r Wjeg nao Aversj** (lager gelegen gebied).

6. Links van de weg, langs de Berweng, ligt **de Gajzewej** (Ganzenwei), eigendom van de kerkfabriek van Moelingen, een laag gelegen weiland dat snel overstroomt. Hier werden vroeger de ganzen vetgemest die bestemd waren voor het Sint-Nicolaashospitaal van Wezet, dat die ganzen aan behoeftigen en arme pelgrims uitdeelde. (19) Verder links, richting Aversj, lag vroeger **d'r Pool** (Poel), een oude Berwijnbedding. Rechts van de weg ligt de **Pöwkeswei** (20), misschien verwijzend naar de familienaam Pauwen. François Pauwen en ook Paul Pauwen waren burgemeesters in Moelingen in de 18de eeuw. (21) Wat verder rechts, in de bocht, ligt de **Kleenkewei**. In de Platdietse streek en Aken komt de familienaam Klinkenberg voor. De betekenis van ijzeren bout om iets af te sluiten, zoals Boileau doet voor het Eupense Kleenkeshöfke (22), lijkt me niet waarschijnlijk.

We komen aan de overweg van de spoorweg van Luik naar Maastricht uit 1861. Links ontwaren we op het einde van het weiland **de Iezere Brök** (IJzeren Brug) over de Berweng. Rechts loopt een in 1860 aangelegde veldweg, **d'r** (tweede) **Greune**

Wjeg, la Voie Verte, zoals het hele gebied hier kadastraal heet, langs de spoorweg, eigenlijk een haalweg van de Belgische Spoorwegen. Ook hier kwam een van de drie Kruisdagenprocessies. De spoorlijn zelf, enkel spoor, werd op 10 november 1861 ingehuldigd. Na enkele honderden meter kruist die veldweg de oude **Lensjeswjeg**, Lintjesweg, die door de aanleg van de spoorlijn links niet meer kan worden gebruikt voor voertuigen.

Aan de westerkant van de overweg zien we links het nieuwe zuiveringstation van Moelingen met daarachter het gebied dat op het gewestplan voorzien is als KMO-zone, in overstromingsgebied! De kadasterkaart van Popp duidt dit gebied aan als **Doet Water**, Dood Water. (8)

7. We vervolgen **d'r Wjeg nao de Sjaans**, de Schansweg, enkele tientallen meters tot we rechts de historisch zo belangrijke **echte Greune Wjeg** zien, die rechts naar Hoeg Caestert leidt. De uitleg van de namen Caestert en Eijsden volgt in mijn Derde Wandeling. Popp noemt die weg 'Voie dite Chemin de Henri Terre', komende van Henri Terre, langs Doet Water en zo naar Hoeg Caestert (Eijsden). (8) Een ongedateerde, oude gemeentelijke lijst van Moelingse wegen plaatst de weg 'de Henri Terre à la Doet Water' en noemt de weg rechts na de spoorwegoverweg Gronen Weg, 'de la Doet Water à Caestert'. (1)

In de literatuur over de geschiedenis van Wezet is er veel geschreven en vermeld over die oude 'Voie de Trez' of 'Voye de Treit', **d'r Treechterwjeg**. 'Elle (la voie) partait de la Porte de Mouland (in Wezet), traversait la Berwinne au gué de Henriterre, et le Voer à Laagkastert, hameau d'Eijsden, puis gagnait Wijk, faubourg de Maastricht en passant par Breust, Oost, Gronsveld et Heugem'. De oudste vermelding, bij Knaepen bekend, van die weg is van 1290. Een

interessante opmerking van Knaepen is de volgende: «Un plan de 1647 représente notre voie sous le nom de Chemin de Maestricht vers Viseit ..., traversant la Berwinne en face d'**une ferme nommée Henrie Terff**'. De boerderij werd in 1816 afgebroken. Ook pater o'Kelly heeft het in een fotokopie van een artikel in de Journal d'Aubel, zonder datumopgave, over die boerderij van Henri Terff. Die Henri Terff leefde in de 16de eeuw en was de schoonvader van ene Wilken Wilhems (Willem Willems), geboren rond 1580, van de belangrijke familie uit Moelingen die later Janssen wordt genoemd. (23) Nog een mooie tekst uit 1399, aangehaald door Knaepen, over de grenzen van Breust. Hoogcaestert hoorde bij Breust en Laagcaestert bij Eijsden. '... van den alden esels pat naer tot der trichterstraten ... van daer op een water die heyt doetwater tuschen Elven ende berwyn ...'. We lezen verder nog dat die Groene Weg ('la verde voye') 24 voet breed is, 7m20. In 1544 heet die weg in Moelingen '**aen die groene trichtstraet**'. (24) Over de oorsprong van de benaming 'groene weg' is veel gezegd en gespeculeerd. Knaepen schrijft: « Généralement, les 'verdes voies' qualifiaient des routes anciennes fort larges mais délaissées, sauf comme chemin de pâture ». (25)

De oude Wjeg nao de Sjaans (Schans) reikt nu slechts tot aan de autoweg uit 1974. Links voor de autoweg liep die oude Trichterweg dus naar Henri Terre, of Henrie Terff. Mijn familie (ik, W.M., ben boerenzoon), die daar eigendom bezat, noemde die plaats '**Aan de Sens**', in de betekenis van het Franse 'cense', in het Waals 'cinse', boerderij. Er is heel wat geschreven en gespeculeerd over de plaatsnaam Henri-Terre, Henriter, op het grondgebied van Wezet en Moelingen. Die zou teruggaan naar de oude vorm Halterinia. De gronden hoorden toe aan het

Et Brökske aan de Mochel.

Kapittel van de Collegiale Heilig-Kruiskerk van Luik.

8. We gaan over de brug van de autoweg tot aan de eerste verharde weg rechts. Nu zijn we aan **de Mochel**, Rue de la Mouche (vlieg) bij Popp (8) en in de Atlas des Communications Vicinales de la Commune de Moulant uit 1848 en Muggenweg in Eijsden, nu Schansweg. We wandelen een stukje naar links, over de toegangsweg naar de autoweg tot aan het voetgangersbruggetje over de Berweng. Op Moelings grondgebied en verder op Wezets grondgebied is dit agrarisch landschap industriezone. We keren op onze stappen terug en vlak voor de grens met Eijsden, met grenspaal uit 1843, nemen we de (destijds perenbomen) laan naar **de Sjaans**, de Elverschans.

Het is niet de bedoeling hier de hele geschiedenis van die Elverschans weer te geven, alleen wat toponymisch belangrijk is. De naam Elven verwijst naar de adellijke familie van Elven, heren van Moelingen, die hier het kasteel bewoonden dat in 1634 door de Spanjaarden werd opgeëist en die er een verschansing rond bouwden, de Sjaans (Schans). In juli en augustus 1674 maakten de Fransen de hele vesting met de grond gelijk.

We wandelen rechts van de boerderij van de

Oude grachten van de Elversjaans.

Sjaans. Bij de laatste zijingang links zien we rechts de **Bron van de Sjaans**. Een andere bron, Vuilen-Water of Voulen-Born lag op de grens met Wezet en is niet meer zichtbaar. We volgen de veldweg rechts tot aan **de Maas**, het verste punt van onze toponymische ontdekkingstocht, tot aan de grenspaal nr. 45. Aan de overzijde van de Maas, **ee (in) Liech** (Lieve, Lixhe) staat ook een grenspaal nr. 45 en dus is de meest westelijke grens van Moelingen midden in de Maas. Links in de weilanden zien we nog de vroegere grachten van het kasteel van Elven. Rechts begint **Caestert**, grondgebied

Eijsden.

9. We vangen nu de terugweg aan. Weer langs de vroegere perenbomenlaan tot grenspaal nr. 43. Dan weer over de autowegbrug. Vóór de spoorweg nemen we links die oude 'groene Trichterweg', **d'r Greune Wjeg** tot aan de kruising met **d'r Lensjeswjeg**, Lintienswegh bij Pastoor

Der Lensjeswjeg als grens (paal 41) tussen Eijsden en Moelingen.

Houbiers. (26) In Nederland heet die weg nu Leentjesweg. Ik ben niet overtuigd van de betekenis (kleine) 'linden' (27). In Moelingen was er vroeger namelijk ook een

Dubbele grenspaal aan de Maas.

Het verdwenen stuk van der Lensjeswjeg.

Der Greune Treechterweg.

Der Greune Treechterweg van zuid naar noord.

familienaam Lentiens. (28) Vanaf hier begint **Hoeg Caestert**. Hier links, tot aan de Mochel, ligt **'t Elvervèeld**, het Elverveld (29), verwijzend naar de oude, adellijke familie Elven, heren van Moelingen. Grenzend aan d'r Lensjesweg lag het Klokkeland. Pastoor Houbiers schrijft in 1751 het volgende: "Item Gehoort toe aan de Kerck een stuck Lans groot in maete Vijff groot Rooden gelegen omtrint de Segeninge in het Elver veldt, regenoot ter sonnen opganck den Eed: Heer Grave de Rijckel, heer tot Moulingen ten middag son, geraerd tieuwissen, ten onderganck philips iacq

herard ten noordt den LintiensWegh daar langs loopende, ten noort, welke Vijff rooden Lans den Custer is defructueerde om het gewicht der Kerkck orologie op te draijen". Een smal stukje Elverveld, links van d'r Greune Wjeg, hoorde vroeger bij Moelingen maar is in 1827 bij een belangrijke grenscorrectie bij Eijsden gekomen. (30)

10. We keren terug naar de overweg en gaan

Zuidkant Kerk

richting **Dreesj** tot voor 't Klèè Brökske. Nu nemen we links **'t Getske**, verkleinwoord van De Gats, een smalle, ingesloten weg. Mooi zicht op de zuiderkant van de kerk. Op het einde van 't Getske gaan we naar rechts, **de Kèèrksjtraot**, met vroeger links een grote graan- en hooisluur, tot aan de vroegere Bijssjtraot die rechts door een wad in de Berweng in d'r Wézenderweg uitkwam. (8) We gaan naar links tot aan de huidige Döörpsjtraot, vroeger **de Kromsjtraot**. (8) Hier naar rechts en zo bereiken we weer **de Hoebrök**.

Tot zover onze tweede toponymische wandeling in Moelingen. De derde (en laatste) wandeling, Moelingen: Oude Kern en van West over Noord naar Oost is voor later voorzien.

BRONVERMELDINGEN.

1. Oude ongedateerde wegenlijst van de vroegere gemeente Moelingen.
2. MACHIELS W., Het Moelings dialect. Moet de Panningerlijn worden gerelativeerd? D'r Koeënwoof, nr. 21, 2000/3.
3. KNAEPEN J., Réseau routier et traversée du fleuve en Basse-Meuse, Visé, 1995, pp. 15 en 29.
4. Pastoor HOUBIERS A., Register der Kercke Rinthen en Pachten tot Moulingen Vernieuwt, 1751, p. 197.
5. KALDENHOVEN H., Wat betekent deze plaatsnaam?, Heerlen, 2007, p. 170.
6. PAGGEN Mathieu (°1949), gewezen landbouwer uit Moelingen, mondelinge mededeling.
7. Pastoor HOUBIERS A., op. cit., p. 10.
8. POPP P. C., Atlas Cadastral de Belgique, Plan Parcellaire de la Commune de Mouland, ca. 1865.
9. MACHIELS Jean (°1939), gewezen landbouwer, mondelinge mededeling.
10. HAUST J., Dictionnaire liégeois, heruitgave, Musée de la Vie wallonne, Liège, 1999, p. 118.
J. Haust publiceerde zijn Dictionnaire liégeois in 1933.
11. KNAEPEN J., La Toponymie de Visé, Notices Visétoises n° 105-108, Visé, 2008, pp. 47 tot 49.
12. KNAEPEN J., op. cit., p. 50.
13. CAPELLE B., abt (en de monniken van Keizersberg), Dagmisboek met uitleg, Vesperale en Rituale, Leuven, 1951.
14. Pastoor HOUBIERS A., op. cit., p. 135.
15. HAUST J., op. cit., p. 305.
16. TIMMERS Antoine (°1914-+2005), vroegere bewoner van De Halet, mondelinge mededeling.
17. BOILEAU A., Enquête dialectale sur la toponymie germanique du nord-est de la Province de Liège, Tome I, Introduction, Glossaires toponymiques, Liège, 1954.
18. Pastoor LAENEN F., Parochieregister van Moelingen voor 1886.
19. LENSEN J.-P. (et alii), L'oie de Bon Aloï, Visé, 1994.
20. WALPOT Marcel (°1930), gewezen Moelingenaar en eigenaar van het weiland, mondelinge mededeling.
21. JANSSEN A.-E., Livre de Raison de la famille Janssen de Mouland, deel I 1500-1925, getypte uitgave, pp. 215 en 229.
22. BOILEAU A., Toponymie dialectale germano-romane du nord-est de la province de Liège, Analyse lexicologique et grammaticale comparative, Paris, 1971, p. 83.
23. JANSSEN A.-E., op. cit., pp.35 (voor de schrijfwijze), 37 en 38.
24. KNAEPEN J., Réseau routier et traversée du fleuve en Basse-Meuse, Visé, 1995, pp. 68, 69 en 70.
25. KNAEPEN J., op. cit., p. 50.
26. Pastoor HOUBIERS A., op. cit., p. 136.
27. BOILEAU A., op. cit., p. 98.
28. JANSSEN A.-E., op. cit., p. 209.
29. HARTMANN J., De reconstructie van een middeleeuws landschap, kaart 10: Caester (1827), Assen/Maastricht, 1986.
30. DE LA HAYE R., De verschuivingen van de zuidgrens van Eijsden. Een historisch-cartografisch onderzoek, in Uit Eijdsens Verleden, Eijsden, nr. 51/52, december 1990.

© Copyright voor tekst en foto's berust bij de auteur Willy Machiels.

.

Wie vult aan: De verenigingen die in Sint-Martens-Voeren bestonden gedurende de Veltmansperiode (1920-1948)

Elza Vandenabeele

Dit is de titel van een getypte tekst, schrijver niet vermeld, die in het archief van Jaak Nyssen gevonden werd. Wie beschikt over meer gegevens betreffende de vermelde verenigingen in die periode? We zoeken namen van bestuursleden, gemiddeld aantal leden, belangrijke activiteiten, eventuele invloed van pastoor Veltmans...

Boerenbond, gesticht in 1897 (nationaal in 1890)

Veeverzekering, gesticht vóór 1920

Boerenbond Samenaankoopafdeling, gesticht in 1922

Boerenbond Spaar- en Leenkas (later Raiffeisenkas), gesticht in 1923

Bond der Grote Gezinnen (later BGJG), gesticht in 1929

Toneelkring 'De Verenigde Vrienden', gesticht in 1934, als leden o.a. Mathieu Royen, Albert Meens, gebroeders Vroonen

Bond van het Heilig Hart, gesticht in 1924
Hoogtepunt van de activiteiten: de inzegening van het Heilig-Hart-monument in 1926 en de wijding van de bondsvlag in 1927

Dauidsfondsafdeling

In 1938 werd de zetel van de afdeling Aubel naar Sint-Marten gebracht. Leden waren o.a. Mathieu Royen en Hubert Vaessen. Er waren gemiddeld 45 leden.

Sint-Martinusschutterij, gesticht in 1765

Maria-Congregatie, gesticht in 1938, vermoedelijk door Veltmans zelf en door mej. Hanuset (zus van de kapelaan)

Twee verenigingen zijn door de schrijver vergeten:

Chiro, gesticht in 1942 door kapelaan Huysmans

Boerinnenbond (nu KVLV-Vrouwen met vaart), gesticht in ? (nationaal in 1911)

Reacties op het vorig jaarboek (nr. 33)

Over 'Voerense toponiemen – Moelingen zuidoost door Willy Machiels' (pag. 6-14)

Theo Broers:

Bij p.6: 'Coulée/Winkel': Coulée betekent 'wat loopt', die hele omgeving heet zo. Liep hier vroeger de Berwijn? En de hoek is pas later ontstaan want het straatje liep dood op de huidige boerderij Walpot. Wanneer werd het dan winkel genoemd?

Het 'Ledderken/ La Hallette': een hallette is een opzetsel voor een hooiwagen. Iemand heeft zich daar ooit belachelijk gemaakt door een laddertje als hallette te gebruiken.

Bij p.7: ten noorden van de Berwijn ligt oud-Moelingen en ten zuiden nieuw-Moelingen.

Het dorpskruis was oorspronkelijk een sokkel met een kapelletje met tralies voor, te vergelijken met het marktkruis van Aubel.

Bij p.9: langs het Berbestraatje gingen stropers barbelen vangen in de Berwijn, het Bobbelestraatje is er een zijstraatje van.

Een mergelberg is de benaming voor een groeve waar de boeren mergel voor hun velden gingen halen. Dit was niet aan de Krietberg maar aan de Engelshagenweg.

Bij p.10: Gemengdewjeg: genoemd naar de gemene gronden waar arme mensen hun vee mochten laten grazen.

Op meerdere plaatsen is een plaatsnaam 'Kèl', altijd hetzelfde uitzicht. Hoe ontstonden ze en waarom waren die juist daar?

Bij p.12: met Limburg wordt de hoofdstad van het oude Hertogdom bedoeld.

Bij p.13: twee plaatsnamen zijn niet aan bod kunnen komen: 'Op Lahaut', het kruispunt genoemd naar de uitbater van het vroegere café op de hoek en 'de Revolutie', de velden er tegenover.

'Ziegel' en 'Gulpens Ziegel' is dezelfde plaats.

Elza Vandenabeele:

De 'bijbel' van al wie met het Limburgs bezig is (Boileau, Toponomie dialectale germano-romane du nord-est de la province de Liège, 1971) heeft ook een woordenlijst 'dialecte roman'. Coulêye = coin, partiereculée. In de Van Daele: winkel = (verouderd) hoek. Dan de Ferrariskaart (1778) erbij gehaald: daar is een pleintje getekend vóór de huidige boerderij Walpot, er is geen tweede verbinding met de hoofdweg, wel is er een kronkelende lijn (water?) tussen het pleintje en de hoofdweg. (Dit alles zie je niet op de courante herdruk van die kaart, wel op de betere versie die in de inventaris afgedrukt staat.) Maar de bebouwing vormt er wel een hoek.

Een halète (Boileau, dialecte roman): 'en Hesbaye liégeoise une barrière fixe, formé de quelques échelons, défendant l'entrée d'un champ.' Een overstapje?

Ik herinner me dat Toine Timmers, die op de oude boerderij aan de Hallette woonde, niet wou hebben dat ik het woord 'ledderke' gebruikte. Waarom? Hij was daar nogal hevig in! (En hij was goed thuis in de 'oude papieren'.) Jammer dat niet in de tekst vermeld wordt wanneer het dorpskruis, na een aanrijding, door de huidige copie vervangen is.

Berbestraatje is volgens Boileau van de familienaam Berben afgeleid.

En dan vond ik iets dat verleden jaar aan de

eindredactie ontsnapt is: Hartmann is de correcte schrijfwijze voor de man die het middeleeuws landschap voor ons reconstrueerde.

En tot slot wens ik elke auteur toe dat hij/zij zo aandachtig gelezen wordt. Want dat helpt haar/hem weer verder in zijn onderzoek.

(En waarom zijn er zo weinig vrouwelijke auteurs?)

Foto's kapt: Jos Buysen

Deze zomer zijn er op diverse plekken in de Voerstreek en daarbuiten opvallend veel afstervende bomen met maretakken te zien, vooral populieren, maar ook fruitbomen en andere boomsoorten. Komt dat door de maretakken?

Tja, die boom is op sterven na dood. Komt dat door de maretak? Ja en nee. Vooral nee. Wat doet een maretak? Mineralen en water opnemen uit het sap van de boom. Net zoals de eigen takken en bladeren dat doen. Met een verschil: de maretak geeft er geen assimilaten voor terug waarmee stam, wortels en takken dikker worden. En die in de herfst opgeslagen worden als voorraad om het volgende voorjaar weer uit te lopen. Een gezonde boom die voldoende voedingsstoffen en water ter beschikking heeft, pompt meer op dan die nodig heeft om te overleven. Daarom kan je fruitbomen zomer en winter snoeien zonder dat de bomen er van dood gaan. In wijngaarden wordt 's zomers meer dan de helft van de bijgegroeide takken en bladeren weggesnoeid. In de winter de rest. En toch gaan ze daar niet aan dood. Zou dan een boom dood gaan van zo'n klein beetje maretak (in vergelijking met de totale normale bladmassa)?

Waarschijnlijk zouden die bomen zonder maretak er (vrijwel) even slecht bijstaan. Dat zou een interessant experiment zijn: van jongs af aan uit een aantal populieren in zo'n rij de maretak verwijderen en dan kijken of er een verschil ontstaat. Waarschijnlijk is er met die bomen iets anders aan de hand. Of meerdere andere dingen. Meestal is dood gaan een samenspel van meerdere factoren. Hier langs de Veurs kan ik me voorstellen dat onze droge zomer een rol speelt. De bomen hebben hun wortels aangepast aan de gebruikelijke hoge grondwaterstand die nu misschien lager ligt. Of er zijn gewoon kortlevende klonen geplant. Of de bomen hebben last van een of andere aantasting. Of een beetje van alles (inclusief de maretak).

Tekst: Bart Nyssen

